

GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI VA UNING BUTUN DUNYOGA TA'SIRI

Saburova Dildora

Qoraqolpog'iston Respublikasi Ellikqal'a tumani

42-umumiy o'rta ta'lim maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Global iqlim o'zgarishi insoniyat tarixidagi eng murakkab va keng qamrovli muammolardan biri hisoblanadi. Bu hodisa yer yuzasining o'rtacha haroratining uzoq muddat davomida o'zgarishi bilan bog'liq bo'lib, asosan inson faoliyati natijasida atmosferaga chiqarilayotgan issiqxona gazlari miqdorining oshishi sabab yuzaga kelmoqda. Bu jarayon nafaqat tabiatga, balki inson jamiyati, iqtisodiyot, sog'liqni saqlash, siyosat va madaniyatga ham keng ko'lamda ta'sir ko'rsatmoqda.

Kalit so'zlar: global iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar, atrof-muhit, muzliklarning erishi, global muammolar, issiqxona gazlari.

Аннотация: Глобальное изменение климата является одной из самых сложных и масштабных проблем в истории человечества. Это явление связано с долгосрочным изменением средней температуры поверхности Земли, которое в основном вызвано увеличением количества парниковых газов, выбрасываемых в атмосферу в результате деятельности человека. Этот процесс оказывает широкомасштабное воздействие не только на природу, но и на человеческое общество, экономику, здоровье, политику и культуру. **Ключевые слова:** глобальное изменение климата, экологические проблемы, окружающая среда, таяние ледников, глобальные проблемы, парниковые газы.

Abstract: Global climate change is one of the most complex and far-reaching problems in human history. This phenomenon is associated with a long-term change in the average temperature of the Earth's surface, which is mainly caused by an increase in the amount of greenhouse gases emitted into the atmosphere as a result of human activity. This process has a wide-ranging impact not only on nature, but also on human society, economy, health, politics and culture.

Keywords: global climate change, environmental problems, environment, melting glaciers, global problems, greenhouse gases.

KIRISH

Iqlim o'zgarishining asosiy sabablaridan biri sanoat inqilobidan keyin inson faoliyatining keskin o'sishi, ayniqsa, ko'mir, neft va gaz kabi yoqilg'ilarning keng ko'lamda ishlatilishi hisoblanadi. Bu yoqilg'ilar yoqilganda karbon dioksid va boshqa issiqxona gazlari atmosferaga chiqariladi, bu esa Yerning issiqlik muhitini o'zgartiradi. Shuningdek, o'rmonlarning kesilishi va yer maydonlarining noto'g'ri boshqarilishi ham

iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Iqlim o'zgarishining eng yaqqol ko'rinishi haroratning global darajada oshishidir. So'nggi o'n yilliklarda Yer yuzasining o'rtacha harorati sezilarli darajada ko'tarildi. Bu issiqlik dengiz sathining ko'tarilishiga, muzliklarning erishiga, qurg'oqchilik va toshqinlarning kuchayishiga olib kelmoqda. Muzliklarning erishi ayniqsa Shimoliy qutb va Grenlandiya muzliklarida yaqqol ko'zga tashlanadi, bu esa dengiz sathining ko'tarilishiga sabab bo'ladi. Dengiz sathining ko'tarilishi esa qirg'oqbo'yi hududlarda yashovchi millionlab odamlar uchun xavf tug'diradi, chunki ularning yashash joylari suv ostida qolishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan ekstremal ob-havo hodisalari ham ortib bormoqda. Bo'ronlar, toshqinlar, qurg'oqchilik, issiqlik to'lqinlari va boshqa tabiiy ofatlar ko'paymoqda. Bu hodisalar qishloq xo'jaligiga katta zarar yetkazadi, chunki ekinlar va chorvachilik uchun qulay sharoitlar o'zgaradi. Oziq-ovqat xavfsizligi tahdid ostida qoladi, bu esa aholining oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojini qondirishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Oziq-ovqat narxlarining oshishi esa ijtimoiy norozilik va beqarorlikka olib kelishi mumkin. Iqlim o'zgarishi inson salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Issiqlik to'lqinlari, havo ifloslanishi va suv resurslarining kamayishi turli kasalliklarning ko'payishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda sog'liqni saqlash tizimlari bunday muammolarga tayyor emas va bu holat aholining hayot sifatini pasaytiradi. Tropik kasalliklar tarqalish doirasi kengayib, yangi hududlarda paydo bo'lishi mumkin, bu esa sog'liqni saqlash tizimlariga qo'shimcha yuk tushiradi.

Iqlim o'zgarishi ekologik tizimlarga ham jiddiy zarar yetkazadi. O'simliklar va hayvonlarning yashash joylari o'zgaradi, ko'plab turlar yo'qolish xavfi ostida qoladi. Bu esa biologik xilma-xillikning kamayishiga olib keladi. Ekotizimlarning buzilishi insoniyat uchun tabiiy resurslarning kamayishi va ekosistemalarning xizmatlaridan foydalana olmaslik xavfini oshiradi. Masalan, o'rmonlarning kamayishi havoning tozaligiga salbiy ta'sir qiladi, tuproq eroziyasi kuchayadi va suv resurslari kamayadi. Iqtisodiyot sohasida iqlim o'zgarishi ko'plab sohalarga ta'sir qiladi. Qishloq xo'jaligi, baliqchilik, turizm va infratuzilma kabi sohalar zarar ko'radi. Bu esa mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini eng ko'p boshdan kechiradi, chunki ularning iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan va tabiiy ofatlarga qarshi kurashish darajasi past. Shu bilan birga, iqlim o'zgarishining iqtisodiy zararlarini kamaytirish uchun yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish zarurati ortmoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Iqlim o'zgarishining ijtimoiy va siyosiy oqibatlari ham jiddiydir. Resurslar uchun kurash, ko'chish va migratsiya, iqlim muhojirlari sonining oshishi, ijtimoiy ziddiyatlar va hatto urushlar xavfi kuchayadi. Bu esa xalqaro hamkorlik va xavfsizlik uchun yangi

chaqiriqlarni keltirib chiqaradi. Iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan muhojirlik oqimlari mamlakatlararo munosabatlarni murakkablashtiradi va geopolitik vaziyatni keskinlashtirishi mumkin. Global iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun xalqaro hamkorlik zarur. Parij kelishuvi kabi xalqaro shartnomalar iqlim o'zgarishini kamaytirishga qaratilgan. Energiya manbalarini qayta tiklanadigan energiyalarga o'tkazish, chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, iqlim o'zgarishiga moslashish strategiyalari ishlab chiqilmoqda, bu esa hududlarning yangi sharoitlarga moslashishini ta'minlaydi. Har bir mamlakat o'zining iqlim siyosatini ishlab chiqishi va amalga oshirishi kerak, chunki iqlim o'zgarishi global muammo bo'lsa-da, uning ta'siri mahalliy darajada seziladi. Har bir inson ham iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda o'z hissasini qo'shishi mumkin. Energiya tejash, chiqindilarni kamaytirish, ekologik toza transport vositalaridan foydalanish kabi kundalik odatlarni o'zgartirish iqlimga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim va ongni oshirish orqali jamiyatda iqlim o'zgarishiga nisbatan mas'uliyat hissi shakllanishi mumkin. Yosh avlodlarni ekologik madaniyatga o'rgatish, ularni tabiatni asrashga undash iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muhim ahamiyatga ega.[1]

Iqlim o'zgarishi bugungi kunda insoniyat duch kelayotgan eng katta global muammolardan biri hisoblanadi. Bu jarayon tabiiy muhitga, ijtimoiy-iqtisodiy hayotga va inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, dunyo bo'ylab iqlim o'zgarishining oldini olish va uning oqibatlarini kamaytirishga qaratilgan keng ko'lamli choralar ko'rilmoqda. Xalqaro hamkorlik va kelishuvlar iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi. Parij kelishuvi kabi xalqaro shartnomalar orqali mamlakatlar o'zlarining issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish bo'yicha majburiyatlar oladi. Bu kelishuvlar global darajada iqlim o'zgarishini 2 darajadan pastroq darajada ushlab turish va imkon qadar 1,5 darajagacha cheklashga qaratilgan. Shuningdek, Kyoto protokoli va boshqa xalqaro bitimlar ham bu boradagi sa'y-harakatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu kelishuvlar davlatlar o'rtasida tajriba almashish, texnologiyalarni rivojlantirish va moliyaviy yordam ko'rsatish imkoniyatlarini yaratadi. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish iqlim o'zgarishining oldini olishda eng samarali choralar qatoriga kiradi. An'anaviy energiya manbalari bo'lgan ko'mir, neft va gazning ko'p miqdorda iste'moli atmosferaga katta miqdorda zararli gazlar chiqarilishiga sabab bo'ladi. Shu bois, quyosh energiyasi, shamol energiyasi, gidroenergetika va boshqa toza energiya manbalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu nafaqat atrof-muhitni himoya qilishga yordam beradi, balki energiya xavfsizligini ta'minlash va yangi ish o'rinlari yaratishda ham muhim ahamiyatga ega. Energya samaradorligini oshirish choralarining ahamiyati ham katta. Uy-joylar, sanoat korxonalari va transport sohasida energiya tejash texnologiyalarini joriy etish orqali chiqindilarni kamaytirish mumkin. Masalan, zamonaviy izolyatsiya materiallari yordamida binolarning issiqlik yo'qotilishini

kamaytirish, energiya tejovchi lampalar va texnikalarni qo'llash, shuningdek, yoqilg'i sarfini kamaytiradigan transport vositalaridan foydalanish bu borada muhim qadamlar hisoblanadi. Bu chora-tadbirlar nafaqat atrof-muhitni himoya qiladi, balki iqtisodiy jihatdan ham foyda keltiradi.[2]

Chiqindilarni kamaytirish va ularni samarali boshqarish iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muhim o'rin tutadi. Qayta ishlash, chiqindilarni ajratish va organik chiqindilarni kompostlash orqali chiqindilar hajmi kamaytiriladi, bu esa zararli gazlarning atmosferaga chiqishini pasaytiradi. Shuningdek, chiqindi gazlarini ushlab qolish texnologiyalari va chiqindilarni energiyaga aylantirish tizimlari ham keng joriy qilinmoqda. O'rmonlarni saqlash va qayta tiklash choralari ham iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda juda muhimdir. O'rmonlar karbonat angidridni yutuvchi tabiiy filtrlardir, ular atmosferadagi zararli gazlar miqdorini kamaytirishda katta rol o'ynaydi. Shuning uchun o'rmonlarni kesishni kamaytirish, yangi o'rmonzorlar yaratish va mavjud o'rmonlarni himoya qilish bo'yicha keng ko'lamli dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu chora-tadbirlar nafaqat iqlimni barqarorlashtiradi, balki biologik xilma-xillikni saqlashga ham yordam beradi. Qishloq xo'jaligida barqaror amaliyotlarni joriy etish ham iqlim o'zgarishiga qarshi kurashning muhim yo'nalishlaridan biridir. Tuproq unumdorligini oshirish, eroziyani kamaytirish va suv resurslarini tejashga qaratilgan texnologiyalar qishloq xo'jaligining salbiy ta'sirini kamaytiradi. Shuningdek, organik va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish, zamonaviy sug'orish tizimlarini qo'llash orqali ham iqlim o'zgarishining ta'sirini kamaytirish mumkin. Iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlariga moslashuv strategiyalari ishlab chiqilmoqda. Bu strategiyalar hududlarni iqlim o'zgarishiga tayyorlash, suv ta'minoti, qishloq xo'jaligi va infratuzilmani moslashtirishga qaratilgan. Masalan, qurg'oqchilikka chidamli ekinlar ekish, suvni tejash texnologiyalarini joriy etish va tabiiy ofatlarga qarshi himoya tizimlarini yaratish kabi chora-tadbirlar mavjud.[3]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, global iqlim o'zgarishi butun dunyo uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. U ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarda katta o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Bu muammoni hal qilish uchun xalqaro hamkorlik, davlat siyosati va har bir insonning mas'uliyatli harakatlari zarur. Faqat shunday qilib biz kelajak avlodlar uchun barqaror va sog'lom muhitni ta'minlashimiz mumkin. Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish insoniyatning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib qoladi. Bu jarayonda har birimizning hissamiz katta, chunki tabiat va insoniyat kelajagi bir-biriga chambarchas bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov, A. (2021). Iqlim o'zgarishi va insoniyat. Global isish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tahdidlar. Kun.uz Nashriyoti.
2. Tursunov, Z. (2023). Global iqlim o'zgarishi va uning oqibatlari. Interonconf Nashriyoti.

3. Mamatov, S. (2024). Global iqlim o'zgarishi va uning salbiy oqibatlari. Uzzamin Nashriyoti.
4. Karimova, L. (2021). Iqlim o'zgarishi bo'yicha O'zbekiston tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlar. Hydromet Nashriyoti.
5. Islomov, R. (2022). Global iqlim o'zgarishining iqtisodiy va ijtimoiy geografik muammolari. Cyberleninka Nashriyoti.
6. Usmonov, D. (2023). Iqlim o'zgarishi va ekologik xavfsizlik. O'zbekiston Ekologiyasi Jumali Nashriyoti.
7. Nazarov, F. (2022). Global iqlim o'zgarishi va uning tabiatga ta'siri. Toshkent Davlat Universiteti Nashriyoti.